

"לבניינה של תורה" – חלק קס"ז

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי רה"י הרב ברוך וידר שליט"א
העמקת הדעת – התמודדות בעת משבר רוחני

הארת פורים

מגיעה האומה מתגלה כוחם של ישראל. בגמ' במגילה יד. מתברר שאפילו אם הקשיים מגיעים מחמת חטאי האומה, מופיעות בהם קדושתם וגדלותם של ישראל. מתוך מצבים אלו מתגלה מדרגת הנצח, אשר מכוחה מופיע 'ונהפוך הוא', שבתוך הנפילות טמונות העליות.

החושך סבת האורה

זהו שאמר הנביא מיכה²: "אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי". אומר מיכה לכל האויבים שלנו מכל סוג שהוא, אם אתם רואים נפילה, הן במובן הפרטי של האדם והן במובן הלאומי אל תשמחו, "כי נפלתי קמתי כי אשב בחושך ה' אור לי" ועל זה אמרו חז"ל לולא שנפלתי לא קמתי, לולא שישבתי בחושך, לא היה ה' אור לי.

רבנו יונה בשערי תשובה³ מבאר את הדברים וכותב שהנפילה היא סבת הקימה, "החושך הוא סבת האורה". זהו כוח הנצח של עם ישראל שיודע להפוך מר למתוק, את המשברים לעליות, את המכה לרפואה, מהתרחקות מתורה ומצוות להתקרבות לה'. עד היכן מגיעה התרחקות? הגמרא מבארת שהתרחקות יכולה להגיע עד כדי שאפשר ללכת לסעודה שכל מהותה היא: 'אומרים לא, לגאולת ישראל', נורא ואיום! ולמרות זאת מתוך המשבר, מתוך הברור הזה, מגיעים

בעוד כמה ימים יחולו בע"ה ימי הפורים, שהם ימים גדולים וקדושים, ימי עבודה גדולים. תמיד אני אומר שרק בישיבות יודעים איך פורים צריך להראות, איך צריכה להראות שמחה שבאה עם יין, וגם בזה יש מעלות בקודש, כך נראה לי. הארת פורים היא הארה גדולה מאד, כדברי הרב קוק זצ"ל בעולת ראייה¹ וכן כתוב גם בספרים רבים, בעיקר ספרים פנימיים, ומשום כך צריך הארה רוחנית גבוהה וגדולה כדי לקבל את הארת הימים הללו. לכן בימים אלו הקודמים לפורים, צריכים אנו לעסוק בהבנת עומק ימי הפורים בנוסף על הלימודים הרגילים, וב"ה יש בישיבה שיעורי הכנה רבים ויש גם ספרים רבים לעמל ובניה עצמית גדולים בעניין הפורים.

פורים הוא בחינה של 'עד דלא ידע'. ישנם מקומות שלצערנו מגיעים ל'לא ידע' בבחינה של חוסר דעת, אך חלילה להבין כך את בחינת 'עד דלא ידע'. הנכון הוא שקודם צריך שתהיה דעת גדולה, ידיעה, ומתוך הידיעה אפשר וצריך להגיע לבחינה של 'עד דלא ידע', מפני שזוהי בחינה עליונה וגדולה השייכת לעומק העניין שהגדרנו בתחילה שהוא הארת ימי הפורים הנובעת ממקום שמעל הדעת. מתוך הארה זו של פורים לומדים אנו את יסוד נצח ישראל, והוא: שבתוך המצבים הקשים והמורכבים אליהם

² פרק ז' פסוק ח'
³ שער ב' פסקה ה'

¹ חלק א' עמוד תל"ט

הרב זצ"ל בעין אי"ה¹¹ מעמיק בעניין כדרכו. ודברים אלה שייכים אלינו מאד: קודם כל הם שייכים בעיקר לבית המדרש פנימה, וכן שייכים הם לתקופת הבירורים שעובר היום עם ישראל. אני רוצה להאמין שהיושבים כאן הם בבחינת חברים מקשיבים, שקיימת בהם בחינה של יכולת הקשבה פנימית, ומתוך כך טמונה בתוכם היכולת לעלות ולהתעלות. אם מנסים אנו להבין מה הוא שורש הנפילה המוסרית בעניין היחס לתורה, יש להבהיר שלא יעלה על הדעת שבגלל שקם אדם אחד ומתחיל לדבר דברי בלע, פתאום כולם משנים את דעתם, את הבנתם ואת יחסם לערכים, דבר כזה לא יתכן, זה קורה רק בעם של טיפשים, ואנחנו לא כאלה חלילה.

חבת התורה

אם כן, מה עומק העניין?

כותב הרב:

"חבת התורה תלויה בעיקר בהכשרת הנפשות וטהרת הלבבות להבין ערכה הגדול של התורה, המאור שבה וההצלחה האמתית שהיא מצלחת את העוסקים בה ואת הכלל כולו על ידם"

בעומק העניין, היחס החיובי, יחס הכבוד, יחס האהבה והחיבה לתורה, תלוי קודם כל בטהרת הלבבות. אבל לא רק לב טהור יועיל, צריך גם להכשיר את הנפשות, משום שצריך להבין את ערכו של דבר, להבין כמה הוא גדול. איך יודעים מה הם הערכים הגדולים באמת בעולם? על ידי חינוך ולימוד, ולכן צריך לחנך לזה, וללמוד את זה.

להתקרבות עצומה, למצב עליון וגדול של "הדור קבלוה בימי אחשורוש"⁴ של קבלת תורה מרצון, קבלת תורה מאהבה, וכפי שאומר רש"י.⁵ ממצב של "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", מגיעים למצב של אחדות עד כדי יכולת של קבלת תורה כבהר סיני שבו נאמר: "ויחן שם ישראל"⁶ "כאיש אחד בלב אחד",⁷ ובמקביל אומרת המגילה: "קימו וקבלו"⁸ היהודים עליהם⁹ שזהו מצב של אחדות, זהו פורים וזהו נצח ישראל, מן המשבר אנחנו עולים.

דור שאין התורה חביבה עליו – כנס

נחזור כעת ליסוד הדעת, שבו פתחנו. בשעת משבר, שזו בעצם שעת ברור, יש להעמיק את יסוד הדעת, ולכן לקראת פורים צריך להעמיק את יסוד הדעת, וזו היא הדרך לגרום ל'ונהפוך הוא'.

כלפי מה הדברים אמורים?

ישנה גמרא במסכת ברכות שהיא מורה הנהגה לעם ישראל הקשורה לזמנים משתנים, ורבים מגדולי ישראל עסקו בה פעמים רבות, גם הרב שך זצ"ל היה עוסק בה, והיא: "אם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר" בחלק הזה לא נעסוק במעמד זה, נעסוק בהמשך דברי הגמרא: "אבל אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, כנס".¹⁰

⁴ שבת דף פ"ח עמוד א'

⁵ רש"י במסכת שבת דף פ"ח עמוד א' בענין 'הדור קבלוה'.

⁶ שמות פרק י"ט פסוק ה'

⁷ רש"י שם

⁸ יש במלה זו קריא וכתוב, כתיב: וקבל, קריא: וקבלו.

⁹ אסתר פרק ט' פסוק כ"ז.

¹⁰ ברכות דף ס"ג עמוד א'

¹¹ ברכות פרק תשיעי פסקה רע"ז

מה המשמעות של לימוד תורה, מה תועלת הכלל מלומדי התורה?

”המאור שבה...”

כפי שאומרים חז”ל: ”הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו שמאור שבה מחזירם למוטב”.¹² יש בתורה אור גדול. בכל לימוד למשל, גם בסוגיה של ארבעה אבות נזיקין, יש אור עצום.

נפילת הדעת בתוך בית המדרש

מלמדינו הרב זצ”ל כלל גדול החוזר לפורים ולעניין הדעת שבו פתחנו:

”וזה הכלל שכל נפילה מוסרית שתהיה בעולם”

ממה נובעת נפילה מוסרית רחבה בעולם ובעם?

”המאור שבה וההצלחה האמתית שהיא מצלחת את העוסקים בה”

כפי שאומרת המשנה באבות שמי שעוסק בתורה מצליח בכל ענייניו.

”ואת הכלל כולו על ידם”

”התחלתה באה בסבת נפילת הדעת כשמשתבשות הדעות מתקלקלת השורה של ההנהגה הישרה בין אותם שהם מצוינים בידיעה והשכלה”

כאשר יש בלבול של הדעת באלה ששייכת בהם דעת, מוביל הדבר לקלקול.

”חיבת התורה תלויה

בעיקר בהכשרת הנפשיות

זטהרת הלבבות להבין

ערכה הגדול של התורה”

מה זה להצליח? ואם אדם לא יודע מה ההצלחה הנכונה שלו? אתמול ניגש אלי בחור אחד אחרי החופה ואומר לי ”הרב תברך אותי”, שאלתי מה הוא רוצה, הוא אמר ”שאני אעבור את הטסט” בסדר עניתי לו, ודברתי איתו גם על הטסט אבל דברתי איתו גם על סולם ערכים. צריך להבין מה

”ומזה ישתרבו הדבר עד שמתקלקלת ג”כ השורה ההמונית באופן יותר שפל ומכוער”

כאשר הדעת איננה שלמה ומתקנת במקום שבו צריכים לברר את הדעת, אז לא ברור עניינה של תורה בעומק, ומצב זה שולח את פארתיו אל ההמון שהוא במדרגה יותר נמוכה. מה רוצים מאדם שמסתובב ועדין בעמקות לא זכה למאור של תורה, אדם שמעולם לא טעם טעמו המתוק של תוספות, טעם של לימוד תורה בלילה, מה רוצים ממנו? בודאי ששם החסרון יופיע באופן יותר שפל ויותר מכוער.

הוא ערך חשוב, ולהעמיק את העניין הזה על ידי הכשרת הנפשיות בעם ובתוכינו. להעמיק את ערכה של תורה, מה פועלת תורה על לומדיה, מה פועלת תורה על כלל ישראל. מה זה פועל על כלל ישראל כשיושבים מאה בחורים בישיבה ולומדים, ולא משרתים בצבא, אבל עמלים בתורה יומם וליל. כל זה פועל על האומה ואת זה צריך להשריש בהבנתנו. בירור זה הינו ללא שום קשר לשאלה אם צריך או לא צריך להתגייס, מפני שזה לא הנושא של הבירור שלנו. הנושא הוא

¹²איכה רבה פתיחתא ב' ד"ה ר' אבא

אנו יכולים להתחמק מהם. רבש"ע משנה סדרי חיים כדי לגאול עולם. מכל מקום, הדור החדש לא מסתפק בציורים של הדור הקודם

העמקת הדעת בבית המדרש

"על כן החובה להוסיף דעת בדברים הגדולים שהם עיקרי תורה לברר הדברים ביותר, בעומק הגיון. וכשישכילו משכילי הדור היחידים"

כלומר אנו, בבית המדרש! יושבי בית המדרש הם משכילי הדור.

"וכשישכילו משכילי הדור היחידים את החסר להם באמונות ודעות תועיל ההדרכה שבהמשך הזמן תתוקן הנהגתם ויחסם אל התורה"

אם אנו נגדל בנו את הדעות, נתגדל בהבנת עניינה של תורה, כפי שפתחנו, בהכשרת הנפשות ובטהרת הלכות, בלימוד ובדעת, תועיל ההדרכה שבמשך הזמן, זה יתוקן בנו וממילא תשוב החיבה לתורה, בכלל הדור.

זאת אמירה כ"כ חשובה; זהו תפקידו של בית המדרש, ודווקא בית המדרש שלנו שמחובר לסדרי החיים. גייסנו השבוע כעשרים בחורים לגולני ולצנחנים, אנו מחוברים לסדרי החיים, וממשיכים לגייס חלקים מתוכנו. אבל אהובי! זה מחייב תורה גדולה יותר ועמוקה יותר, א"א להיות מחוברים לסדרי החיים כשהדעת היא בחסרון. מה שנדרש מאתנו זוהי מדרגה גדולה של דעת, העמקת הדעת, כפי שאומר הרב.

השאלה הגדולה היא, איפה נמצאים החלקים של העמקת הדעת? התשובה היא כן, אומר הרב:

הדעת היא יסוד החיים. שהרי בראשית בקשותינו בתפילת שמונה עשרה אחרי שמפארים את ה' ית' מבקשים על הדעת. זה הדבר הראשון, בניית הדעת, וממילא בתוך זה בניית הדעות הנכונות, כמו שהרמב"ם פתח בהלכות דעות. בית המדרש הוא ה- מקום של הדעת, ואם שם יש נפילת הדעת כלשונו של הרב, זה גורם לקלקולים רבים יותר במעגלים הרחבים יותר של העם.

שינוי סדרי החיים

אם נשאל את עצמנו מדוע? מה השתנה? האם לא היה ברור בדורות הקודמים שעם ישראל קיים על למוד התורה? וכי לא היה ברור ליהודי שהתורה היא סבת קיומו של עם ישראל? שהתורה היא סבת הברכה הפרטית והכללית?

על זה אומר הרב, אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, זה סימן שנתקלקלו הדעות. ומדוע? משום שנשתנו סדרי החיים בלשונו של הרב, ואנו יודעים כמה נשתנו החיים בדור של עיקבתא דמשיחא ואתחלתא דגאולה, העולם של אתמול אינו העולם של היום, כל שעה אנחנו משתנים. שינוי סדרי החיים גורם לכך, שמה שהספיק לדור הקודם כדי לחבב את התורה, שוב אינו מספיק לדור הזה, וצריך לפתוח שערי דעת יותר עמוקים. בדור הקודם אפשר היה להסתפק בציורים מסוימים של הבנת הקדושה. וכך אני חושב שגם חלקים בדור הזה, שנשארו פחות פתוחים לשינויים שנשתנו סדרי החיים יכולים להסתפק בציורים הישנים. אינני חושב שהשינויים האלה יפסחו עליהם, זו רק שאלה של זמן ותהליך, בסופו של דבר המכשירים המודרניים נכנסים בכל הצבורים. וברוב הצבורים התהליכים עוברים עלינו ואין

אם כן, מה הפתרון?

“אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס, שנאמר: עת לעשות לה' הפרו תורתך”¹⁴,¹⁵

את זה לא נוכל לבאר כרגע. ואולי, עת לעשות לה' זה לקחת זמן וללמוד יותר בעומק את הדברים. עת לעשות לה', בבית המדרש צריך להעמיק את הדעת בלימוד עומק עניינה של תורה. אנו נזקקים בעניין הזה לדברים שאינם מפוזרים, אלא הם פנימיים, הם נסתרים, זו היא הפנימיות של התורה וממנה נזכה לדעת גדולה ומאיתנו יעברו הדברים אל עם ישראל שאליו אנו מחוברים. יש להרבות כעת בלימוד העניינים הללו השייכים לברור העניין, יש להרבות כעת בכל התקופה שלנו, בלימוד הספר נפש החיים שער ד. שכתב ר' חיים מוולוז'ין, מקים עולם הישיבות, ותלמידו של הגאון מוילנא. ולשם כך כחמישים ספרי נפש החיים נכנסו בימים האחרונים לבית המדרש, כדי להרבות בלימוד עמוק שבפנימיות התורה כפי מה שאפשר.

הרב הדרי שליט"א תמיד אומר שאנחנו המשך של וולוז'ין. מה זאת אומרת?

ר' חיים מוולוז'ין כתב ספר, ומי שיראה את ההקדמה יראה שההתמהמהות בהוצאת הספר עלתה לבנו ביוקר, ולא אפשר. בספר הזה הוא לקח את העניינים הפנימיים וכתב אותם בשפה השווה לכל נפש של לומד בבית המדרש. אולי לא בשפת פשוטי העם, אבל לומד בבית המדרש ובפרט עם חברותא יכול להעמיק יותר. ואני מדבר על שער ד. שהוא ברור עניינה של תורה, ברור הגודל של לומד התורה, ומשמעות לימוד התורה לעמ"י

“העניינים שהם גדולי ערך בחלק העיוני של התורה, לא יהיו לעולם מפוזרים לפני כל בני הדור”

את אוצרות הרוח הפנימיים של עם ישראל לא פורשים ברשות הרבים, בפרט ש“המשכיל בעת ההיא ידום”

“כי אם מכוונסים במקומות ידועים לפני השרידים ממבני מדע שבדור, המשכילים על דבר אמת”

דהיינו, התשובות נמצאות בפנימיותה של תורה, בגודל. אז מה לעשות? איך נסביר לצבור הרחב? יבוא מישהו ויגיד אני אתן לציבור מוסר! או אפילו ליחיד אני אתן מוסר. אומר הרב:

“לא יעלה על לבך שתתקן המעוות בהרבותך דברים פשוטים בתוכחות מוסר של גערה ורעיונות המוניים שלוקחים לכב כל איש תם וישר, אע"פ שנכונים ואמיתיים הם, כי לא זאת המרגעה”

אפשר לתפוס חלקים מסוימים בעם בדברי מוסר פרטי ונמוך, אולי בחינה של שכר ועונש.

“אבל לא זאת המרגעה, וראוי לרפאות המחלה בשרשה, כי שורש המחלה שבאה עד מדה זו של סילוק חיבת התורה, היא מניעת הד-ע-ת”

אם אין דעה אין תשובה¹³, כך מבררת הגמרא במגילה, דעת מבקשים לפני תשובה, לפני הכל.

“וחסרון הברור של הידיעות העיקריות המביאות בהבנתם הברורה לחבב את התורה על הבריות”

¹⁴ תהלים פרק קי"ט פסוק קכ"ו
¹⁵ ברכות דף ס"ג עמוד א'

¹³ עפ"י מגילה דף י"ז עמוד ב'

ולאדם הפרטי. עלינו לבנות את הדעת פנימה, ומתוך הלימוד בבית המדרש נבוא למקום גדול וגבוה יותר של תורה בנו ובעם ישראל. זהו נצח ישראל, זהו פורים. ואני מאמין באמונה שלמה שיתקיים בנו ונהפוך הוא, דהיינו שמתוך המשבר והברור הזה שיש היום בעם, (ובגלל הדיונים בכנסת, כל המדינה עסוקה בעניינה של תורה), אנו זוכים ונזכה כבימי אחשוורוש למתן תורה מחודש וגדול יותר של הדור קבלוה בימי אחשוורוש, וכמובן שזה תלוי בנו.

